

บทที่ 5

อภิปรายผลการวิจัย สรุปลง และเสนอแนะ

การเก็บข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มโดยใช้ความรู้สึกเป็นกลุ่ม (groupness) มากกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมสนทนาแสดงออกเพื่อสื่อความหมายอย่างมีลีลา (dramatizing message) หรือสื่อความหมายโดยนัยต่อโครงการขยะแห้งแล้งต้นไม้ในรูปแบบของจินตสภาวะ (fantasy themes) 26 ใจความ (themes) และวิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical visions) 3 หมวด (visions) ซึ่งเมื่อนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) และจัดกลุ่มจินตสภาวะ (cluster analysis) แล้วจึงพบว่า จินตสภาวะ "ชอบต้นไม้" และ "การเฉลิมฉลองพระชนมายุ 72 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" รวมทั้งวิสัยทัศน์ร่วมกัน "ความฝันสีเขียว" (หรือ "อยากให้ชุมชนเขียวชอุ่มด้วยต้นไม้") สื่อความหมายถึงแรงบันดาลใจในการเข้าร่วมโครงการ และจากการวิเคราะห์เนื้อหาที่ได้จากการสนทนากลุ่มและการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการสังเกต ทำให้ทราบว่า คุณลักษณะของนวัตกรรมด้านประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ ความเข้ากันได้ ความสลับซับซ้อน และการสังเกตเห็นผลได้ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับนวัตกรรมที่คนในชุมชนรับรู้และมีผลต่อกระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรม และขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมของคนในชุมชน 70 ไร่ในขณะนี้อยู่ในขั้นทบทวนการนำไปใช้

จากผลการวิจัยดังกล่าวพบว่าสอดคล้องกับข้อสันนิษฐานการวิจัย 3 ข้อ และไม่สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานการวิจัย 1 ข้อดังนี้

ผลการวิจัยที่สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานการวิจัย

ได้แก่ผลการวิจัยเพื่อตอบปัญหานำวิจัยข้อ 1, ข้อ 2 และข้อ 3

ปัญหานำวิจัยข้อที่ 1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสถานการณ์การเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแล้งต้นไม้ของชุมชนแออัดคลองเตยเป็นอย่างไร

ข้อสันนิษฐานการวิจัยข้อที่ 1 สภาพแวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป็นองค์ประกอบที่มีผลให้สถานการณ์การเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแล้งต้นไม้ของชุมชนแออัด

คลองเตยเกิดการแพร่หลายของจินตสภาวะ (fantasy themes) ที่นำไปสู่วิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical vision) ของคนในชุมชน

ผลการวิจัย สภาพแวดล้อมทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของคนในชุมชน 70 ไร่ เป็นองค์ประกอบที่มีผลให้สถานการณ์การเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแล้งต้นไม้ของคนในชุมชนมีการแพร่หลายของจินตสภาวะ 26 จินตสภาวะ และนำไปสู่วิสัยทัศน์ร่วมกัน 3 หมวด เช่น ความผูกพันของคนในชุมชนที่ผ่านการต่อสู้สิทธิในที่ดินร่วมกันมานานกว่า 10 ปี มีผลให้คนในชุมชนเรียนรู้ว่า ความร่วมมือร่วมใจกันของคนในชุมชน สามารถช่วยแก้ไขปัญหาในชุมชนให้ลุล่วงไปได้ จึงได้แสดงออกมาในวิสัยทัศน์ร่วมกัน "สิ่งแวดล้อมสวยด้วยมือประชาชน" (หรือ "ช่วยกันคนละไม้คนละมือ เพื่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนของเรา") นอกจากนี้ กิจกรรมประจำวันของคนในชุมชนได้แก่ การขอขอบอกมานั่งหน้าบ้านพูดคุยทักทายคนผ่านไปมามีผลให้การแพร่กระจายจินตสภาวะและวิสัยทัศน์ร่วมกันในชุมชนให้รวดเร็วขึ้นและมีผลต่อการสังเกตเห็นผลประโยชน์ด้านความสวยงาม จรรโลงจิตใจของการปลูกต้นไม้ที่ได้มาจากการเข้าร่วมโครงการ เป็นต้น

การวิจัยที่ทำการศึกษาค้นคว้าการเข้าร่วมโครงการรณรงค์โดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีสัญลักษณ์เชิงคู่เข้า (Symbolic Convergence Theory) และการวิเคราะห์เชิงจินตสภาวะในประเทศไทยนั้น มีการศึกษาที่น้อยมาก เช่น งานวิจัยของ Phatanaphongse Chatiketu (1998) ทำการศึกษาค้นคว้าวิเคราะห์จินตสภาวะกลุ่มแม่บ้านที่เข้าร่วมโครงการรณรงค์แม่บ้านด้านเอดส์ ในชุมชนแออัดคลองเตย พบว่ามีการแพร่หลายของจินตสภาวะ (fantasy theme) 34 ใจความ (themes) และวิสัยทัศน์ร่วมกัน 4 หมวด (visions)

ในต่างประเทศ ได้มีการศึกษาลงของการใช้วิสัยทัศน์ร่วมกันที่มีผลต่อความสำเร็จของการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เมื่อผู้ดำเนินการสื่อสารทำการสื่อสารวิสัยทัศน์ร่วมกันที่สื่อความหมายด้านบวกต่อกิจกรรมนั้นๆ เช่นการวิจัยของ Barton และ O'Leary (1974) ได้ใช้ทฤษฎีสัญลักษณ์เชิงคู่เข้าช่วยบรรเทาภาวะวิกฤติของการขาดแคลนแพทย์ในชุมชน Minnesota ซึ่งต้องการรับสมัครแพทย์เพื่อไปทำงานใน 6 ชุมชน พวกเขารายงาน ว่า จินตสภาวะที่แพทย์มีต่อชุมชนนี้คือ "เมืองที่เงียบ ชีวิตที่ห่างไกลจากผู้คน" (a quiet, independent life far from the maddening crowd of the Twin Cities) ซึ่งสร้างจินตนาการในด้านลบให้เกิดขึ้นในกลุ่มแพทย์ที่เพิ่งจบการศึกษา (young medical doctors) Barton และ O'Leary จึงสร้างจินตสภาวะขึ้นใหม่ เช่นการเติมสีสันให้เค้าโครงเรื่อง (plot line) ว่า "ชุมชนที่ได้รับความร่วมมืออย่างจริงจังที่จะได้รับการส่งเสริมการบริการสำหรับแพทย์ชนบท" (adjoining rural communities cooperating to provide support services for rural physicians) หรือ "มีการขนส่งผู้ป่วยที่จำเป็นต้องได้รับการรักษาในระดับสูงไปยังโรงพยาบาลขนาดใหญ่ในเมืองกรณีฉุกเฉิน" (emergency

transportation so that special-needs patients could be transported to large city hospitals for advanced care) พวกเขาแสดงให้เห็นว่า จิตสาธารณะสามารถค้นหาและนำมาสร้างใหม่เพื่อการประชาสัมพันธ์โครงการรณรงค์เพื่อรับสมัครแพทย์เพื่อทำงานในชุมชน (a public relations campaign to recruit physicians)

หรืองานวิจัยของ David (1990) ทำการวิจัยโดยนำการวิเคราะห์เชิงจิตสาธารณะมาใช้ในการประเมินความสำเร็จที่ต่างกันด้านจำนวนสมาชิกของโบสถ์ 2 แห่งได้แก่ Eastside Christian Church แห่งเมือง Fullerton มลรัฐ California ซึ่งมีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นจาก 100 คนเป็น 5,000 คนในเวลา 30 ปี และ Del Amo Christian Church เมือง Torrance รัฐ California ซึ่งมีจำนวนสมาชิกเริ่มต้น 80 คน เพิ่มจำนวนเป็น 250 คน และลดลงเหลือ 60 คน ดังนั้น David จึงทำการวิเคราะห์จิตสาธารณะและศึกษาวัฒนธรรมการสื่อสารโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participant observer) ทำการสัมภาษณ์บุคคล และสนทนากลุ่ม สังเกตการเข้าร่วมกิจกรรมในโบสถ์ของสมาชิก รวมทั้งใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างจากตำนานวีรกรรมของการชุมนุม (saga of congregations)

ผลการวิจัยได้ข้อสรุปหลายประการได้แก่ (1) องค์การสร้างระบบสัญลักษณ์ทั้งวจนภาษา และอวจนภาษา (verbal and nonverbal symbols) ซึ่งรวมถึงวัตถุ เช่นสิ่งปลูกสร้าง และอาณาบริเวณ (buildings and grounds) และคำแถลงการณ์ของบาทหลวง (mission statements) (2) สัญลักษณ์โดยทั่วไปสะท้อนความเป็นจริงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของตำนานวีรกรรมที่สมาชิกร่วมกันสร้างขึ้น และมีพลังที่จะนำกลับมาใช้ในการสร้างสัญลักษณ์ใหม่ๆอีกต่อไป (3) ระบบสัญลักษณ์ (symbol system) มีทั้งที่มีประสิทธิผล และ/หรือไม่มีประสิทธิผล (either enabling or disabling) (4) ถ้าสัญลักษณ์ใดมีประสิทธิผล (enabling) การชุมนุม (congregation) จะเติบโตขึ้น แต่ถ้าไม่มีประสิทธิผล การชุมนุมจะลดลง และ/หรือหมดไป (decline and/or die) (5) แม้จะไม่ใช่ว่าปัจจัยเดียว สัญลักษณ์ที่สร้างขึ้นจะเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของผู้เข้าชุมนุมในโบสถ์ (6) โบสถ์จะต้องระมัดระวังระบบสัญลักษณ์ที่พวกเขาสร้างขึ้น โดยจะต้องพยายามสร้างเฉพาะระบบสัญลักษณ์ที่มีประสิทธิผล (enabling symbol system)

นอกจากนี้ผลการวิจัยยังพบว่า วิสัยทัศน์ร่วมกันมีการเติบโตอยู่ในระยะสืบทอดจิตสำนึก (consciousness sustaining phase) ซึ่งเป็นระยะที่วิสัยทัศน์ร่วมกันเติบโตเต็มที่ และกำลังจะเข้าสู่ระยะปรับจิตสำนึกสู่ทางเลือกใหม่ (consciousness decline phase) กล่าวคือ ความเชื่อมั่นของคนในชุมชนที่มีต่อวิสัยทัศน์ร่วมกันเริ่มลดน้อยลง เนื่องจากผลการวิจัยพบว่า มีคนในชุมชนส่วนหนึ่งเลิกใช้นวัตกรรม แต่ยังคงมีวิสัยทัศน์ร่วมกันไม่แตกต่างไปจากกลุ่มคนที่ยังคงใช้นวัตกรรม รายละเอียดมีดังนี้

จากข้อมูลที่ได้จากการสนทนากลุ่ม การสังเกต และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ทำให้ทราบได้ว่า ขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมระยะแห่งแรกต้นไม้ของคนในชุมชน 70 ไร่ได้ดำเนินมาถึงขั้นตอนของการนำไปใช้ โดยคนในชุมชนมีพฤติกรรมต่อนวัตกรรม 4 รูปแบบคือ (1) กลุ่มที่ยังคงใช้นวัตกรรมต่อไป (2) กลุ่มที่เคยปฏิเสธนวัตกรรมเปลี่ยนเป็นยอมรับนวัตกรรม (3) กลุ่มที่ยังคงปฏิเสธนวัตกรรม (4) กลุ่มที่เคยใช้นวัตกรรมเปลี่ยนเป็นหยุดใช้นวัตกรรม

ในการสนทนากลุ่ม จึงได้มีการแบ่งกลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนาตามการใช้นวัตกรรม 2 กลุ่มคือ

ก. กลุ่มที่ยังใช้นวัตกรรมอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่

1. กลุ่มที่เคยยอมรับนวัตกรรมขั้นนำไปใช้และยังคงใช้นวัตกรรมต่อไป พบว่ากลุ่มนี้ใช้นวัตกรรมอย่างมีเจือใจเนื่องจากข้อจำกัดทางกายภาพของที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นคุณลักษณะนวัตกรรมด้านความเข้ากันได้ กล่าวคือ กลุ่มคนที่ยังคงเข้าร่วมโครงการรณรงค์ระยะแห่งแรกต้นไม้ ได้นำขยะแห่งมาแลกต้นไม้ไปปลูกที่บ้านมาระยะหนึ่ง จนกระทั่งไม่มีที่ว่างในบริเวณบ้านสำหรับปลูกต้นไม้ได้อีก นั่นคือนวัตกรรมเริ่มไม่มีความสอดคล้องกับความต้องการของคนกลุ่มนี้นั่นเอง

2. กลุ่มที่เคยปฏิเสธนวัตกรรมเปลี่ยนเป็นยอมรับนวัตกรรม เนื่องจากคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านการเห็นผลได้ในกลุ่มเพื่อนบ้าน และพิจารณาแล้วว่านวัตกรรมนั้นสอดคล้องกับความต้องการของตน มีประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ และไม่มีความสลับซับซ้อน กล่าวคือ การสังเกตเห็นว่าต้นไม้ที่เพื่อนบ้านแลกมาปลูกมีความสวยงาม ร่มรื่น และพิจารณาขั้นตอนการนำขยะแห่งไปแลกต้นไม้แล้วว่าไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อน รวมทั้งมีประโยชน์กับตนเอง ครอบครัว และสิ่งแวดล้อมในชุมชนมากกว่าการทิ้งขยะ หรือขายขยะ หรือยกขยะให้กับคนที่เก็บขยะขาย รวมทั้งพิจารณาว่าบริเวณบ้านของตนสามารถปลูกต้นไม้ได้บ้าง ต้นไม้ที่ได้รับจากการแลกยังสอดคล้องกับแรงบันดาลใจคือความ "ชอบต้นไม้" อีกด้วย

ข. กลุ่มที่เคยใช้นวัตกรรมเปลี่ยนเป็นหยุดใช้นวัตกรรม กลุ่มนี้ไม่พอใจขั้นตอนการคิดราคาขยะเพื่อเปลี่ยนเป็นต้นไม้โดยการชั่งหรือไม่พอใจต้นไม้ที่มูลนิธินำมาให้แลกและมีข้อจำกัดทางกายภาพของที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านความสลับซับซ้อนและความเข้ากันได้

อย่างไรก็ตาม จินตสภาวะและวิสัยทัศน์ร่วมกันที่กลุ่ม (ก) และ(ข) แสดงออกมาในการสนทนากลุ่มไม่แตกต่างกัน เนื่องจากคุณลักษณะเด่นด้านประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ และการสังเกตเห็นผลได้

ของนวัตกรรม ทำให้มีโน้มน้าของคนที่อยู่ในชุมชนที่มีต่อนวัตกรรมขณะแห่งแรกต้นไม้ง่ายอยู่ในระดับเดียวกันคือ ระยะสืบทอดจิตสำนึก (Consciousness sustaining phase) ซึ่งเป็นภาวะที่วิสัยทัศน์ร่วมกันเติบโตเต็มที่ การเติบโตของระดับจิตสำนึกเกี่ยวกับโครงการขณะแห่งแรกต้นไม้ง่ายของคนในชุมชน 70 ไร่ มีที่มาดังนี้

การรับทราบแนวคิดเกี่ยวกับโครงการเริ่มจากการแนะนำโครงการผ่านเสียงตามสายโดยคุณวันรบ การแจกใบปลิว การประชาสัมพันธ์โดยประกาศไม่ใคร่โฟนทางรถตู้และการติดบอร์ด ระยะนี้เป็น การสร้างจิตสำนึก (consciousness creating) ให้เกิดขึ้นโดยการแนะนำความหมายใหม่ๆของแนวคิดที่สามารถนำไปสู่การสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันสู่ชุมชน (หรือเป็นการแนะนำวิสัยทัศน์ร่วมกันของผู้ริเริ่มโครงการสู่ชุมชน) และได้รับความสนใจจากคนในชุมชนเนื่องจากเป็นวิสัยทัศน์ร่วมกันที่มีความสร้างสรรค์ มีความแปลกใหม่ (novelty) เช่นคำกล่าวของผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มคนหนึ่งที่ว่า "กิจกรรมสร้างสรรค์" หรือ "กิจกรรมนี้ดีมากเลย" แนวความคิดและรูปแบบของกิจกรรมยังมีลักษณะของการเลียนแบบ (imitation) โครงการขณะแห่งแรกใจซึ่งเป็นโครงการที่มีอยู่ก่อนเป็นระยะเวลาประมาณ 1 ปี คนในชุมชนจึงสามารถเชื่อมโยงความหมายของโครงการขณะแห่งแรกต้นไม้ง่ายกับขณะแห่งแรกใจ ซึ่งมีวัตถุประสงค์เดียวกันคือ ลดปริมาณขยะ แต่ขณะแห่งแรกต้นไม้ง่ายเป็นแนวคิดที่ได้รับการดัดแปลง (re-invention) ให้มีคุณประโยชน์เพิ่มขึ้นด้านการจรรโลงจิตใจ ซึ่งการนำต้นไม้ง่ายมาใช้เป็นสิ่งแลกเปลี่ยนนั้นสามารถสื่อความหมาย (explanatory power) ได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน

หลังจากที่มีการแนะนำวิสัยทัศน์ร่วมกันให้ชุมชนรับทราบแล้ว คุณวันรบและมูลนิธิได้ดำเนินการเพิ่มระดับจิตสำนึก (consciousness raising) โดยใช้แนวร่วมสร้างกระแส (critical mass) ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน อาสาสมัครช่วยงานคณะกรรมการชุมชน และเด็กๆที่มาใช้บริการห้องสมุด แนวร่วมสร้างกระแสได้รับการถ่ายทอดความคิดและอุดมการณ์และนำไปสู่การปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมคือการนำขยะแห่งมาแลกต้นไม้ง่ายให้เป็นพฤติกรรมตัวอย่าง ทำให้วิสัยทัศน์ร่วมกันถูกนำมาพูดกันปากต่อปาก รวดเร็วมากขึ้น นอกจากนี้มูลนิธิยังสร้างความกระตือรือร้นต่อคนในชุมชนให้สนใจและเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีกิจกรรมอื่นๆเสริมขึ้นได้แก่ การแสดงบนเวทีของเด็ก (ร้องเพลง เต้น รำ แสดงละคร) ให้เด็กวาดภาพระบายสี การนำขยะมาประดิษฐ์สิ่งของเช่น กระถางต้นไม้ง่าย ของเล่น ของใช้ รวมทั้งจัดการประกวด "ชอยสะอาด" และ "ผู้มีส่วนร่วมกับโครงการสม้าเสมอ" กิจกรรมต่างๆดังกล่าวเป็นการทุ่มเท (dedication) ให้วิสัยทัศน์ร่วมกันแพร่กระจายได้อย่างรวดเร็วเป็นวงกว้าง

นอกจากปัจจัยดังกล่าวที่ทำให้วิสัยทัศน์ร่วมกันเติบโตแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นๆคือ การเผยแพร่โครงการระยะแห่งแรกต้นไม้เริ่มดำเนินการในช่วงที่การปิโตรเลียมแห่งประเทศไทยกำลังประชาสัมพันธ์โครงการรณรงค์ปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์ ซึ่งคนในชุมชน 70 ไร่มีทุกครัวเรือน จึงเป็นสถานการณ์ที่เอื้อต่อการเผยแพร่วิสัยทัศน์ร่วมกันให้ฟังดูแล้วน่าเชื่อถือเพิ่มขึ้น และยังมีปัจจัยของความเป็นผู้นำทางความคิดในชุมชน (opinion leader) ของคุณวันรบที่คนในชุมชนให้การยอมรับและรับฟังความคิดเห็น คุณวันรบสามารถสร้างความผูกพัน (cohesiveness) ระหว่างคนในชุมชนให้เกิดขึ้น ทำให้คนในชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกัน (share group consciousness) ต่อการแก้ไขปัญหาขยะที่คนในชุมชนกำลังเผชิญปัญหาาร่วมกัน การเกิดจิตสำนึกร่วมกันเป็นการสร้างมโนภาพร่วมกัน (group fantasy) ต่อโครงการรณรงค์ระยะแห่งแรกต้นไม้จากแรงบันดาลใจที่คนในชุมชนมีอยู่ (ชอบต้นไม้ และการเฉลิมฉลองพระชนมายุ 72 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว) หรือสร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นจากกระบวนการสื่อสารในกลุ่มที่มีการแสดงออกเพื่อสื่อความหมายของการเป็นสมาชิกกลุ่มที่เรียกว่า consciousness raising ที่นำไปสู่พฤติกรรมการมีส่วนร่วมกับโครงการอย่างกระตือรือร้น ดังที่ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มกล่าวว่า "โครงการทำให้คนในชุมชนกระตือรือร้นมากขึ้น" ระยะเวลาที่วิสัยทัศน์ร่วมกันเติบโตเต็มที่ มีผู้เข้าร่วมอุดมการณ์เดียวกันเป็นจำนวนมาก

อย่างไรก็ตาม ด้วยข้อจำกัดทางกายภาพของที่อยู่อาศัย และวิธีการดำเนินการของมูลนิธิ รวมทั้งการหยุดมีส่วนร่วมกับโครงการของคุณวันรบ ทำให้จำนวนผู้เข้าร่วมโครงการลดจำนวนลง แต่จิตสำนึกที่มีต่อหลักการของโครงการยังคงเดิม เนื่องจากผลของโครงการได้ปรากฏให้เห็นชัดเจนในปัจจุบันคือสภาพแวดล้อมในชุมชนดีขึ้น ดังนั้นวิสัยทัศน์ร่วมกันที่คนในชุมชนได้แสดงออกมาในการสนทนากลุ่มจึงสื่อความหมายถึงการสังเกตเห็นผลได้ของนวัตกรรมทั้ง 3 วิสัยทัศน์ร่วมกัน และไม่มีความแตกต่างกันระหว่างวิสัยทัศน์ร่วมกันของกลุ่มที่ยังคงมีส่วนร่วมกับโครงการ และกลุ่มที่หยุดร่วมโครงการ

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า จิตสำนึกร่วมของชุมชนผู้ร่วมอุดมการณ์ (rhetorical community) อยู่ในระยะสืบทอดจิตสำนึก (consciousness sustaining phase) ซึ่งหมายความว่า วิสัยทัศน์ร่วมกันอยู่ในภาวะเติบโตเต็มที่ และมีแนวโน้มที่ความเชื่อมั่นของคนในชุมชนต่อวิสัยทัศน์ร่วมกันจะลดน้อยลงเนื่องจากพฤติกรรมของคนในชุมชนส่วนหนึ่งที่ยอมรับนวัตกรรม ได้ตัดสินใจเลิกใช้นวัตกรรม ซึ่งเป็นการปรับจิตสำนึกสู่ทางเลือกใหม่ (consciousness decline phase) นั่นคือความเชื่อมั่นต่อวิสัยทัศน์ร่วมกันของคนกลุ่มนี้จะค่อยๆลดน้อยลงไปเรื่อยๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้ามีนวัตกรรมใหม่เข้ามาแพร่กระจายในชุมชน ก็จะส่งผลให้นวัตกรรมระยะแห่งแรกต้นไม้และวิสัยทัศน์ร่วมกันที่สื่อความหมายถึงโครงการรณรงค์ระยะแห่งแรกต้นไม้ถึงจุดจบคือ ไม่มีคนในชุมชนเข้าร่วมโครงการ หรือมีการละทิ้งจิตสำนึก

(consciousness terminus phase) ไปในที่สุด ดังนั้นในระยะนี้มูลนิธิศึกษาเอเชียจึงควรดำเนินการฟื้นฟู อนุรักษ์และเก็บรักษาวิสัยทัศน์ร่วมกันให้คงอยู่ได้ด้วยการทุ่มเทระลอกใหม่ (ได้แก่ การสื่อสารกับคน ชุมชนอีกครั้ง) การทวนซ้ำย้ำเตือน (ได้แก่ การเรียบเรียงจินตสภาวะในรูปแบบของบริบทใหม่) และการ สร้างเกราะกำบัง (ได้แก่การป้องกันไม่ให้สารที่อาจมีผลกระทบต่อความเชื่อมั่นของคนในชุมชนต่อ วิสัยทัศน์ร่วมกันเข้าถึงคนในชุมชน) ทั้งนี้เนื่องจากการหยุดใช้นวัตกรรมของคนในชุมชนส่วนหนึ่งมี สาเหตุเนื่องมาจากความไม่พอใจในวิธีการหรือขั้นตอนการเข้าร่วมโครงการ มิใช่หลักการหรือแนวคิด (concept) ของโครงการ คนกลุ่มนี้จึงยังคงมีวิสัยทัศน์ร่วมกันในระยะสืบทอดจิตสำนึก

จากคำอธิบายการเติบโตของวิสัยทัศน์ร่วมกันข้างต้น ยังอาจสรุปได้อีกว่า การเติบโตของจิต สำนึกร่วมกันในชุมชนผู้ร่วมอุดมการณ์แต่ละระยะสามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมในแต่ละขั้นตอน ของการยอมรับนวัตกรรมได้ (ดูรายละเอียดในตารางภาคผนวก จ)

นอกจากนี้ การที่วิสัยทัศน์ร่วมกันของคนในชุมชนกลุ่มที่ยังคงเข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห่ง แลกต้นไม้ กับกลุ่มที่เคยเข้าร่วมโครงการไม่มีความแตกต่างกันนั้นยังสามารถทำความเข้าใจได้โดยการ วิเคราะห์กระบวนการยอมรับสารเพื่อการโน้มน้าวใจตามแบบจำลอง ELM กล่าวคือ

แบบจำลองการโน้มน้าวใจ ELM กล่าวว่า แรงจูงใจในการคิดพิจารณาข้อโต้แย้ง (motivation to process) และความสามารถในการคิดพิจารณาข้อโต้แย้ง (ability to process) ของผู้รับสารแต่ละคน จะเป็นตัวกำหนดการเลือกใช้เส้นทางหลักหรือเส้นทางริม บุคคลที่มีทั้งแรงจูงใจและความสามารถในการ คิดพิจารณาข้อโต้แย้งในสารเพื่อโน้มน้าวใจจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติที่คงอยู่ได้นานตาม แบบจำลอง ELM (Petty, 1981)

อาจกล่าวได้ว่า การที่คนในชุมชน 70 ไร่ยอมรับนวัตกรรมถึงขั้นนำไปใช้นั้น เนื่องมาจาก นวัตกรรมสามารถตอบสนองความต้องการลดปริมาณขยะ และเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่านวัตกรรมจูงใจคนในชุมชนได้ด้วยการกระตุ้นแรงจูงใจในการคิดพิจารณาข้อโต้แย้ง โดยใช้ความข้องเกี่ยวกับสาร (personal relevance) เนื่องจากเป็นนวัตกรรมที่สามารถช่วยแก้ปัญหาขยะในชุมชน และบรรเทาปัญหาแพ้อากาศและหอบหืด ซึ่งคนในชุมชนกำลังเผชิญอยู่และมีความ ต้องการที่จะแก้ไขได้ Petty และ Cacioppo (1986) กล่าวว่า ผู้รับสารที่มีความเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ นั้นๆ (personal relevance) จะมีแรงจูงใจในการคิดพิจารณาข้อโต้แย้ง (motivated to process) และมีแนวโน้มที่จะเลือกใช้เส้นทางหลักมากกว่าเส้นทางรอง

ด้านช่องทางการสื่อสารนอกจากใช้สื่อบุคคลที่เป็นผู้นำทางความคิดคือคุณวัณรบ และสื่อมวลชนคือ เสียงตามสายและใบปลิวแล้ว ยังใช้แนวร่วมสร้างกระแส คือ คณะกรรมการชุมชน อาสาสมัคร หน่วยงานคณะกรรมการชุมชน และเด็กที่เข้าร่วมกิจกรรมเสริมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ เช่น ห้องสมุด วาดภาพ ระบายสี การแสดงต่างๆ โดยแนวร่วมสร้างกระแสเป็นผู้นำขยะมาแลกต้นไม้ไปปลูก เป็นพฤติกรรมตัวอย่าง รวมทั้งมีการพูดคุยแบบปากต่อปากเกี่ยวกับโครงการ ผู้ที่ยังไม่เข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้จึงได้รับฟังแนวคิดเกี่ยวกับโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ซ้ำบ่อยครั้ง Petty และ Cacioppo (1986) กล่าวว่า ผู้รับสารซึ่งได้รับสารหรือเหตุการณ์ที่นำไปสู่การโน้มน้าวใจบ่อยครั้งเพียงใด โอกาสที่ผู้รับสารจะใช้ความคิดในการพิจารณาข้อโต้แย้งก็จะเพิ่มขึ้นตามไปด้วย ดังนั้น การได้รับฟังข่าวสารเกี่ยวกับโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้บ่อยครั้งทั้งจากผู้นำทางความคิดคือคุณวัณรบผ่านเสียงตามสาย จากใบปลิว ประกาศประชาสัมพันธ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากแนวร่วมสร้างกระแส จึงเป็นการรับฟังสารซ้ำ (message repetition) ที่เพิ่มความคิดในการพิจารณาสาร (ability to process) ของคนในชุมชนให้เพิ่มขึ้น

ทฤษฎีสอดคล้องต้องกันกล่าวว่า เมื่อคนๆหนึ่งรับรู้สิ่งเร้าอย่างใหม่ เขาจะโยงมันเข้ากับกรอบอ้างอิงเดิม โดยสมองจะพยายามขจัดความไม่สอดคล้องต้องกันภายในการรับรู้ของมนุษย์ให้มากที่สุด เพราะเป็นสภาวะที่ก่อความไม่สบายใจ ความเครียด หรือบางครั้งความเจ็บปวด (อรวรรณ ปิลันธน์ โอวาท , 2537) ดังนั้น เมื่อคนในชุมชนได้รับข่าวสารเกี่ยวกับโครงการรณรงค์ขยะแห้งแลกต้นไม้ จึงเกิดการโยงการรับรู้เกี่ยวกับโครงการขยะแห้งแลกต้นไม้เข้ากับกรอบอ้างอิงเดิม และพยายามสร้างกรอบอ้างอิงให้มีความสมดุลให้อารมณ์ (emotion) การรู้ (cognitions) และพฤติกรรมเป็นไปในทางเดียวกัน ซึ่งคนในชุมชนมีความสามารถในการคิดพิจารณาข้อโต้แย้งมากพอควรอยู่แล้ว เนื่องจากนวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้ดำเนินการหลังจากนวัตกรรมขยะแห้งแลกไขนานถึง 1 ปี จึงทำให้คนในชุมชนมีความคุ้นเคยหรือมีความรู้เดิมต่อการแยกประเภทขยะเป็น 4 ประเภท และขั้นตอนการร่วมกิจกรรมไม่มีความแตกต่างกันมากนักระหว่างขยะแลกไขกับขยะแลกต้นไม้ ซึ่ง Petty (1981) กล่าวว่า ความคุ้นเคยต่อสาร หรือความรู้เดิมเกี่ยวกับเหตุการณ์ (prior knowledge) เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุดที่มีผลต่อความสามารถในการพิจารณาสารเพื่อโน้มน้าวใจ (ability to process) เนื่องจากผู้รับสารที่มีความรู้เดิม จะมีทัศนคติเดิมของตนอยู่ และจะไม่ยอมรับสารที่ไม่ตรงกับทัศนคติเดิมของตน ในทางตรงข้าม ถ้าสารนั้นตรงกับทัศนคติเดิมของตน ก็จะสนับสนุนสารนั้นๆทันที ผู้รับสารที่มีความรู้เดิมสูง จะมีความสามารถที่จะคิดในเรื่องนั้นสูง

ปัจจัยที่มีผลต่อการคงอยู่ได้นานของทัศนคติอีกปัจจัยหนึ่งคือชนิดและคุณภาพของข้อโต้แย้ง กล่าวคือ สารนั้นเป็นสารที่แสดงความคิดอย่างไร สนับสนุนความชอบใจหรือไม่ชอบใจในความคิดของผู้รับสาร และข้อโต้แย้งต้องมีน้ำหนักมากพอที่จะส่งผลต่อความคิดของผู้รับสารให้ชอบหรือไม่ชอบ ในการสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจในการแพร่กระจายนวัตกรรมระยะแห่งแรกต้นไม้นั้น เป็นการสื่อสารที่สอดคล้องกับแรงบันดาลใจของคนในชุมชนคือ ความ "ชอบต้นไม้" และ "การเฉลิมฉลองพระชนมายุ 72 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว" ซึ่งเมื่อมาประกอบกับคุณลักษณะของนวัตกรรมที่มีผลต่อการยอมรับได้แก่ ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ ความเข้ากันได้ ความสลบซับซ้อน และการสังเกตเห็นผลได้ โดยเฉพาะทัศนคติที่มีต่อนวัตกรรมด้านการสังเกตเห็นผลได้ที่เป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนยังเป็นทัศนคติที่มาจากประสบการณ์ตรง ซึ่ง Zimbardo และ Leippe (1991) กล่าวว่า ทัศนคติที่มาจากประสบการณ์ตรง มีผลต่อการจดจำสารหรือนำมาซึ่งพฤติกรรมมากกว่าทัศนคติที่เกิดจากประสบการณ์อ้อม ดังนั้น ข้อโต้แย้งในสารจึงมีน้ำหนักมากพอที่จะส่งผลให้ผู้รับสารมีทัศนคติ "ชอบ" และ "จดจำ" สารได้นาน

จะเห็นได้ว่าปัจจัยทั้ง 3 ด้านคือ แรงจูงใจในการพิจารณาข้อโต้แย้ง ความสามารถในการคิดพิจารณาข้อโต้แย้งของผู้รับสาร และชนิดและคุณภาพของข้อโต้แย้ง รวมทั้งปัจจัยเสริมของเส้นทางริมได้แก่ ความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสาร มีผลให้คนในชุมชน 70 ไร่มีทัศนคติ ด้านบวกต่อโครงการระยะแห่งแรก ต้นไม้ที่คงอยู่ได้นาน ดังนั้นจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชน 70 ไร่ที่มีต่อโครงการระยะแห่งแรกต้นไม้นี้ในกลุ่มคนที่ยังเข้าร่วมโครงการกับกลุ่มที่หยุดร่วมโครงการจึงไม่แตกต่างกัน

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ในการแพร่กระจายนวัตกรรมที่มีผลต่อพฤติกรรมของบุคคลในแต่ละขั้นตอนของการยอมรับนวัตกรรมนั้น จะมีการเติบโตของวิสัยทัศน์ร่วมกันควบคู่กันไป การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมยอมรับนวัตกรรมถึงขั้นนำไปใช้ และการเติบโตเต็มทีของวิสัยทัศน์ร่วมกันในระยะสืบทอดจิตสำนึก จะยั่งยืนนานเพียงใด ขึ้นอยู่กับเส้นทางการยอมรับนวัตกรรมว่า มีการใช้เส้นทางหลัก หรือเส้นทางริม ถ้าใช้เส้นทางหลัก (โดยมีปัจจัยของเส้นทางริมเช่นความน่าเชื่อถือของผู้ส่งสารเป็นปัจจัยเสริม) บุคคลนั้นจะมีวิสัยทัศน์ร่วมกันที่ยั่งยืน หรือคงทนกว่าบุคคลที่ยอมรับนวัตกรรมโดยใช้เฉพาะเส้นทางริม อย่างไรก็ตามจากหลักการที่จะทำให้จิตสำนึกยั่งยืนคือ การสร้างเกราะกำบัง การทรมานทะเลาะใหม่ และการทวนซ้ำอย่างต่อเนื่องในระยะสืบทอดจิตสำนึกตามแนวทางของทฤษฎีสัญลักษณ์เชิงลู่เข้านั้น สามารถเพิ่มความสามารถในการคิดพิจารณาข้อโต้แย้ง (ability to process) ให้กับผู้รับสารได้ ดังนั้น ถ้าผู้รับสารมีแรงจูงใจในการคิดพิจารณาข้อโต้แย้ง (motivation to process) และคุณภาพของข้อโต้แย้งมีน้ำหนักมากพอที่จะส่งผลต่อความคิดของผู้รับสารให้ชอบหรือไม่ชอบตามแบบจำลองการโน้มน้าวใจ Elaboration Likelihood Model (ELM) ก็จะมีผลให้วิสัยทัศน์ร่วมกันคงอยู่ได้นาน

ปัญหานำวิจัยข้อที่ 2 คนในชุมชนแออัดคลองเตยมีอะไรเป็นแรงบันดาลใจให้เข้าร่วมโครงการรณรงค์ชยะแห้งแลกต้นไม้ชยะแห้งแลกต้นไม้

ข้อสันนิษฐานการวิจัยข้อที่ 2 บุคคลที่มีอำนาจในระบบสังคม (authority decision) และความผูกพันของกลุ่ม (cohesiveness) เป็นแรงบันดาลใจให้คนในชุมชนแออัดคลองเตยเข้าร่วมโครงการรณรงค์ชยะแห้งแลกต้นไม้ชยะแห้งแลกต้นไม้

ผลการวิจัย ความชอบต้นไม้ และการเฉลิมฉลองพระชนมายุ 72 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นแรงบันดาลใจให้คนในชุมชน 70 ไร่เข้าร่วมโครงการรณรงค์ชยะแห้งแลกต้นไม้ ขณะที่ข้อสันนิษฐานการวิจัยตั้งไว้ว่าบุคคลที่มีอำนาจในระบบสังคม คือคุณวัณรบ และความผูกพันของกลุ่มเป็นแรงบันดาลใจในการเข้าร่วมโครงการของคนในชุมชน อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์จิตสำนึกที่คนในชุมชนแสดงออกมาแม้จะพบว่า คุณวัณรบมิได้เป็นแรงบันดาลใจของคนในชุมชนในการเข้าร่วมโครงการ แต่คุณวัณรบก็เป็นผู้นำทางความคิด (opinion leader) หรือผู้นำชุมชนที่เป็นนำการเปลี่ยนแปลง (change agents) หรือกระตุ้นให้คนในชุมชนสร้างมโนภาพร่วมกัน (group fantasies) จากแรงบันดาลใจที่คนในชุมชนมีอยู่เดิม หรือใช้ความผูกพันของกลุ่ม (cohesiveness) สร้างแรงบันดาลใจให้เกิดขึ้นจากกระบวนการสื่อสารในกลุ่มที่เรียกว่า consciousness raising ที่มีการแสดงออกเพื่อสื่อความหมายของการเป็นสมาชิกกลุ่มในรูปแบบของจิตสำนึก (fantasy) "การเฉลิมฉลองพระชนมายุ 72 พรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว", "ชอบต้นไม้" และวิสัยทัศน์ร่วมกัน (rhetorical vision) "อยากให้ชุมชนเขียวชอุ่มด้วยต้นไม้" สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Phatanaphongse Chatiketu (1998) ซึ่งพบว่า ผู้นำทางความคิด หรือผู้นำในชุมชนได้แก่ มุลนิตดวงประทีป คุณนิตยา ครูประทีป ป้าอมิระ เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงในการเข้าร่วมโครงการรณรงค์แม่บ้านต้านเอดส์ โดยมีแรงบันดาลใจคือ ลดความวิตกกังวล ความภาคภูมิใจในตนเอง และความรับผิดชอบต่อสังคม

งานวิจัยของ Jane (1982) สนับสนุนว่า ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agents) สามารถนำแรงบันดาลใจมาใช้ในการสื่อสารเพื่อให้โครงการบรรลุผลสำเร็จได้ กล่าวคือ Jane ได้ทำการวิจัยโดยใช้ทฤษฎีสัญลักษณ์เชิงลุ่มเข้า และการวิเคราะห์จิตสำนึก เพื่อค้นหาการสื่อความหมายที่มีสีสันและจินตนาการต่อตนเองและผู้อื่นของหญิงอ้วน (dramatic themes and fantasies obese woman use to describe themselves and others) และนำมาใช้สร้างแรงบันดาลใจในรักษาโรคอ้วน (treatment of obesity) หรือออกแบบโปรแกรมลดน้ำหนัก (designing weight loss programs) ผลการวิจัยของ Jane พบว่า หญิงอ้วน 64 คนแสดงวิสัยทัศน์ร่วมกันเกี่ยวกับตนเองในการสนทนากลุ่ม (focus group interviews) 3 วิสัยทัศน์ร่วม (visions) คือ ความน่าขยะแขยง (revulsion) การป้องกันตนเอง (จากความอ้วน) (insulation) และอายุยืน (survival)

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยของยุพดี ชัยภักดิ์ (2523), ผุสดี ทรัพย์สาร (2527), ปัญญา ณะสัมปญ (2535), ปัญญติ ลายพยัคฆ์ (2537) สนับสนุนว่า การสื่อสารโดยผู้นำท้องถิ่น หรือผู้นำทางความคิด (opinion leader) มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรม

ปัญหานำวิจัยข้อที่ 3 การเข้าร่วมโครงการระยะแห่งแรกต้นไม้ของคนในชุมชนแออัดคลองเตยผ่านกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับการยอมรับนวัตกรรมอย่างไร

ข้อสันนิษฐานการวิจัยข้อที่ 3 กระบวนการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมระยะแห่งแรกต้นไม้เป็นกระบวนการตัดสินใจที่ผ่านการพิจารณาคุณลักษณะทางนวัตกรรมมาแล้ว

ผลการวิจัย คุณลักษณะทางนวัตกรรมได้แก่ ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ ความเข้ากันได้ ความสลับซับซ้อน และการสังเกตเห็นผลได้ เป็นปัจจัยที่มีผลต่อคนในชุมชน 70 ไร่ในการพิจารณายอมรับนวัตกรรม โดยคุณลักษณะด้านการนำไปทดลองใช้ได้ ไม่มีผลต่อการพิจารณายอมรับนวัตกรรม เนื่องจากนวัตกรรมระยะแห่งแรกต้นไม้เป็นนวัตกรรมที่ผู้ใช้ไม่ต้องลงทุน หรือลงทุนต่ำมาก สอดคล้องกับผลการวิจัยของผุสดี ทรัพย์สาร (2527) ซึ่งพบว่า คุณลักษณะของนวัตกรรมที่มีผลต่อการยอมรับการประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผักตบชวาของกลุ่มสตรีประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผักตบชวา บ้านสันป่าม่วง จังหวัดพะเยาได้แก่ ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ ความเข้ากันได้ ความสลับซับซ้อน และการสังเกตเห็นผลได้ โดยคุณลักษณะด้านการนำไปทดลองใช้ได้ ไม่มีผลต่อการพิจารณายอมรับนวัตกรรม เนื่องจากนวัตกรรมประดิษฐ์ผลิตภัณฑ์ผักตบชวาเป็นนวัตกรรมที่ผู้ใช้ไม่ต้องลงทุน หรือลงทุนต่ำมาก

จากผลการวิจัยทั้ง 2 ครั้งดังกล่าวสามารถนำมากล่าวได้ว่า นวัตกรรมที่ผู้ใช้ไม่ต้องลงทุน หรือลงทุนต่ำมากนั้น คุณลักษณะด้านการนำไปทดลองใช้ได้จะไม่มีผลต่อการนำมาพิจารณายอมรับหรือปฏิเสธนวัตกรรม และการแพร่กระจายนวัตกรรมแต่ละครั้งนั้น คุณลักษณะของนวัตกรรมทั้ง 5 ด้านมีผลต่อการยอมรับแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับประเภทของนวัตกรรม เช่นงานวิจัยของอลงกรณ์ เหล่างาม (2534) พบว่าคุณลักษณะทางเทคโนโลยีด้านคุณประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ ความยุ่งยากสลับซับซ้อน ความสามารถนำไปทดลองใช้ได้ และการสังเกตเห็นผลได้ มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรม โดยคุณลักษณะด้านความเข้ากันได้ไม่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับนวัตกรรม หรืองานวิจัยของมงคล ปิยสิริวัฒน์ (2539) ซึ่งพบว่า คุณลักษณะของนวัตกรรมที่กลุ่มตัวอย่างให้ความสนใจมากที่สุดในการยอมรับนวัตกรรมน้ำหยดเสริมไอโอดีนคือ ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ และงานวิจัยของ ประวูฒิ เพิ่มทรัพย์ (2540) พบว่าปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมอินเทอร์เน็ตของกลุ่มอุตสาหกรรมหนังสือพิมพ์คือ ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ และความเข้ากันได้ ขณะที่งานวิจัยของ รังสิมา สุวรรณจินดา (2540)

พบว่า ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ ความเข้ากันได้ และการสังเกตเห็นผลได้ เป็นคุณลักษณะของนวัตกรรมที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมโครงข่ายบริการสื่อสารร่วมระบบดิจิทัล (ISDN) ของกลุ่มผู้ใช้บริการ

ดังนั้นจึงสามารถสรุปได้ว่า คุณลักษณะของนวัตกรรมแต่ละด้านมีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมแต่ละประเภทไม่เท่ากัน

และเนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการภายใต้ทฤษฎีสัญลักษณ์เชิงลู่เข้า ซึ่ง Borman (1990: 104) กล่าวว่า วิสัยทัศน์ร่วมกันสามารถสื่อความหมาย อารมณ์ และแรงจูงใจในการกระทำได้ เนื่องจากเป็นมโนภาพที่สมาชิกในกลุ่มร่วมกันคิดขึ้นจากเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม หรือการพูดเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนถึงประสบการณ์ร่วมกันในกลุ่ม และการคาดหมายถึงอนาคตของกลุ่ม ซึ่งเป็นการสื่อความหมายโดยนัย ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าวิสัยทัศน์ร่วมกันที่ประกอบด้วยแรงบันดาลใจ คำโครงเรื่อง และสถานที่ที่ผู้ร่วมสนทนากลุ่มได้แสดงออกมาในการวิจัยนี้ เป็นการนำข้อมูลหรือประสบการณ์ที่ได้รับจากการใช้นวัตกรรมขณะแห่งแลดต้นไม้มาเป็นระยะเวลาานานกว่า 1 ปี หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ คุณลักษณะของนวัตกรรมเป็นองค์ประกอบที่มีผลต่อการนำมาใช้ในการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน Phatanaphongse Chatiket (1998) ได้ทำการวิจัยเพื่อทดสอบแนวคิดดังกล่าวโดยการวิเคราะห์วิสัยทัศน์ร่วมกันที่ได้รับจากการสนทนากลุ่มแม่บ้านที่เข้าร่วมโครงการแม่บ้านต้านเอดส์ ผลการวิจัยพบว่า วิสัยทัศน์ร่วมกันสามารถสะท้อนคุณลักษณะของนวัตกรรมได้

ในการวิจัยครั้งนี้พบว่าวิสัยทัศน์ร่วมกันของคนในชุมชนที่แสดงถึงการให้ความหมายของคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านต่างๆที่สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์กลุ่มคือ คุณลักษณะทางนวัตกรรมได้แก่ ประโยชน์เชิงเทียบ ความเข้ากันได้ ความสลับซับซ้อน และการสังเกตเห็นผลได้ โดยเป็นปัจจัยที่คนในชุมชน 70 ไร่ให้ความสนใจในการพิจารณายอมรับนวัตกรรม และแสดงออกมาในวิสัยทัศน์ร่วมกันดังนี้

วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ก) "อยากให้ชุมชนเขียวชอุ่มด้วยต้นไม้" เป็นวิสัยทัศน์ร่วมกันที่ประกอบด้วยแนวคิดหลักคือ แรงบันดาลใจในการเข้าร่วมโครงการ ดังนั้น นวัตกรรมขณะแห่งแลดต้นไม้จึงเป็นนวัตกรรมที่มีคุณลักษณะตรงกับความต้องการของคนในชุมชน เนื่องจากผู้ที่เข้าร่วมโครงการจะได้รับต้นไม้กลับไปปลูกที่บ้าน และการที่โครงการได้ดำเนินการมานานกว่า 1 ปี ผู้เข้าร่วมโครงการและคนในชุมชนได้มีโอกาสเห็นผลของการใช้นวัตกรรม ซึ่งนอกจากผลของนวัตกรรมที่สังเกตเห็นได้โดยตรงดังกล่าว

แล้ว ยังสังเกตเห็นผลประโยชน์ของการปลูกต้นไม้ที่ได้รับจากสื่อมวลชนเช่น โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ บ่อยครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากโครงการรณรงค์ขยับเขียงแลกต้นไม้ได้ริเริ่มในปี พ.ศ. 2541 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่การปีโตรเลียมแห่งประเทศไทยดำเนินโครงการรณรงค์ปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติจึงมีการประชาสัมพันธ์โครงการผ่านสื่อบ่อยครั้ง และมีผลต่อการรับรู้ประโยชน์ของต้นไม้โดยอ้อมอีกด้วย เช่นการกล่าวว่า “อยากปลูกต้นไม้เพราะทำให้ร่มรื่น” หรือ “ต้นไม้สวย ชอบ ทำให้อากาศดี” หรือ “ต้นไม้ปล่อยออกซิเจนใส่เรา ตอนกลางวัน มลพิษลดลง” หรือ “ชอบปลูกต้นไม้ จะได้บังแดด ร่มรื่น เขียวชอุ่ม ดูแล้วสบายใจ” เป็นต้น

ดังนั้น วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ก) “อยากให้ชุมชนเขียวชอุ่มด้วยต้นไม้” จึงสื่อความหมายถึงการรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมด้านความเข้ากันได้ (กับแรงบันดาลใจ) และการสังเกตเห็นผลได้ (ชุมชนเขียวชอุ่ม)

วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ข) “ช่วยกันคนละไม้ละมือ เพื่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนของเรา” เป็นวิสัยทัศน์ร่วมกันที่ประกอบด้วยแนวคิดหลักคือเค้าโครงเรื่อง และความหมายเชิงอุปมาทางสังคมซึ่งสื่อความหมายว่า นวัตกรรมขยับเขียงแลกต้นไม้เป็นนวัตกรรมที่ต้องการความสามัคคีของคนในชุมชน หรือกล่าวสั้นๆ ง่ายๆ คือ “ทำได้ไม่ลำบากถ้าช่วยกัน” และยังสื่อความหมายถึงผลประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการอย่างกระตือรือร้นคือ มีผลต่อพฤติกรรมของคนในชุมชนได้แก่ ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ไม่มั่วสุม ได้แสดงออก ทำตนให้เป็นประโยชน์ ซึ่งผลของการใช้นวัตกรรมด้านพฤติกรรมดังกล่าว เป็นพฤติกรรมที่สังเกตเห็นผลได้ และมีความหมายเชิงเปรียบเทียบพฤติกรรมก่อนและหลังใช้นวัตกรรม

นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมดังกล่าวยังมีผลต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนด้านสังคม กล่าวคือ ทำให้เยาวชนใช้เวลาว่างมาทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ เช่น อ่านหนังสือที่ห้องสมุดมูลนิธิ วาดภาพระบายสี ต่อกระดาษต้นไม้ ผลิตรายการของใช้จากขยะ รวมทั้งมีกิจกรรมให้เด็กได้แสดงออก เช่น การเล่นนิทานบนเวทีการแสดง ได้ร้องเพลง รำ เต้น โชว์ความสามารถบนเวทีการแสดง กิจกรรมต่างๆ ดังกล่าว เมื่อผนวกกับประโยชน์ที่เด็กจะได้รับจากการปลูกและดูแลต้นไม้คือ มีความอ่อนโยนแล้ว ย่อมส่งผลให้เด็กใช้เวลาในการมั่วสุมการพนันหรือเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องกับยาเสพติดลดน้อยลง

การแก้ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดและการมั่วสุมการพนันในกลุ่มเยาวชน เป็นความต้องการสูงสุดของคนในชุมชนส่วนมาก เนื่องจากปัจจุบัน ในชุมชนมีปัญหาดังกล่าวรุนแรงมาก ดังนั้นคนในชุมชนจึงคาดหวังว่า การเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในโครงการรณรงค์ขยับเขียงแลกต้นไม้ของเยาวชน จะมีส่วนช่วยให้สิ่งแวดล้อมในเชิงสังคมของเยาวชนดีขึ้น และสามารถส่งผลให้เด็กใช้เวลาในการมั่วสุม

การพนันหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับยาเสพติดเล็กน้อย ดังนั้น คำว่า "สิ่งแวดล้อม" ในวิสัยทัศน์ร่วมกันนี้ จึงมีสื่อความหมายถึงสิ่งแวดล้อมในชุมชนทั้งเชิงกายภาพและเชิงสังคมนั่นเอง

ดังนั้น วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ข) "ช่วยกันคนละไม้ละมือ เพื่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนของเรา" จึงสื่อความหมายถึงการรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมด้านความสลบซับซ้อน (ทำได้ไม่ลำบากถ้าช่วยกัน) ความเข้ากันได้ (กับความต้องการสิ่งแวดล้อมที่ดีในชุมชนทั้งทางกายภาพและทางสังคม) ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ (พฤติกรรมของบุคคลก่อนและหลังใช้นวัตกรรม) และการสังเกตเห็นผลได้ (พฤติกรรมของบุคคลหลังใช้นวัตกรรมดีขึ้น)

วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ค) "ขยะหมดไป ได้ความเขียวสะอาดสดชื่นร่มรื่นแทนมา" เป็นวิสัยทัศน์ที่สื่อความหมายชัดเจนถึงการรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมด้านประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ ความเข้ากันได้ และการสังเกตเห็นผลได้ ดังนี้

นวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้เป็นนวัตกรรมที่นอกจากสอดคล้องกับความต้องการลดปริมาณขยะในชุมชนแล้วยังมีประโยชน์เพิ่มมากขึ้นจากวิธปฏิบัติเดิม คือการแยกขยะยกให้คนเก็บขยะชายหรือนำไปขายเอง และผู้เข้าร่วมโครงการเห็นว่ามีความประโยชน์มากกว่าการนำขยะไปแลกไข่ ประโยชน์ที่ได้รับเพิ่มมากขึ้นดังกล่าวได้แก่ การปลูกต้นไม้บริเวณหน้าบ้าน "ช่วยบังแดด ร่มรื่น" "ทำให้สดชื่น อากาศดี" "ให้ความสบายใจ" "เฟลิดเฟลิน" เป็นต้น ประโยชน์ของต้นไม้ที่แสดงออกมาในจินตสารถังกล่าวเป็นคุณลักษณะที่สังเกตเห็นผลได้ทั้งจากประสบการณ์ตรง และการสังเกตผลจากเพื่อนบ้าน และเป็นประโยชน์ที่สอดคล้องกับสภาพกายภาพและวิถีชีวิตของคนในชุมชนคือ ความแออัดคับแคบของบ้านเรือน และการขอบอกมานั่งหน้าบ้าน

ดังนั้น วิสัยทัศน์ร่วมกัน (ค) "ขยะหมดไป ได้ความเขียวสะอาดสดชื่นร่มรื่นแทนมา" จึงสื่อความหมายถึงการรับรู้คุณลักษณะของนวัตกรรมด้านประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ (ปริมาณขยะที่ลดลงหรือหมดไป และได้ต้นไม้ที่ให้ประโยชน์หลายประการเพิ่มขึ้นมาแทน) ความเข้ากันได้ (ความต้องการลดปริมาณขยะ และความ "ชอบต้นไม้") และการสังเกตเห็นผลได้ (ประโยชน์ที่ได้รับจากต้นไม้)

โดยสรุปแล้ว คุณลักษณะของนวัตกรรมตามการรับรู้ของคนในชุมชน 70 ไร่ที่มีการสื่อความหมายในวิสัยทัศน์ร่วมกันสอดคล้องกับคุณลักษณะของนวัตกรรมที่ได้มาจากการวิเคราะห์เนื้อหาจากการสนทนากลุ่มได้แก่คุณลักษณะของนวัตกรรม 4 ด้านคือ ประโยชน์เชิงเปรียบเทียบ ความเข้ากันได้

ความสลับซับซ้อน การสังเกตเห็นผลได้ ทั้งนี้ การที่วิสัยทัศน์ร่วมกันทั้ง 3 วิสัยทัศน์แสดงความหมายถึงคุณลักษณะของนวัตกรรมด้านการสังเกตเห็นผลได้เหมือนกันนั้น เนื่องจาก เป็นวิสัยทัศน์ร่วมกันที่คนในชุมชนได้แสดงออกมาหลังจากที่มีการใช้นวัตกรรมมาเป็นระยะเวลาพอสมควร และผลของนวัตกรรมได้ปรากฏให้คนในชุมชนเห็นได้ชัดเจนว่าทำให้ "ชุมชนดีขึ้น" นั่นเอง

ผลการวิจัยที่ไม่สอดคล้องกับข้อสันนิษฐานการวิจัย

ได้แก่ผลการวิจัยเพื่อตอบปัญหานำวิจัยข้อ 4

ปัญหานำวิจัยข้อที่ 4 ขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมระยะแห่งแลกดต้นไม้ของคนในชุมชนแออัด
คลองเตยเป็นอย่างไร

ข้อสันนิษฐานการวิจัยข้อที่ 4 ขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมระยะแห่งแลกดต้นไม้ของคนในชุมชนแออัด
คลองเตยเป็นการยอมรับนวัตกรรมถึงขั้นนำไปใช้ (implementation stage)

ผลการวิจัย ขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมระยะแห่งแลกดต้นไม้ของคนในชุมชนแออัดคลองเตยเป็นการยอมรับนวัตกรรมถึงขั้นทบทวนการนำไปใช้ (confirmation stage)

เหตุผล แม้ว่าคนในชุมชนยอมรับนวัตกรรมถึงขั้นนำไปใช้แล้วก็ตาม คนในชุมชนยังคงหาข้อมูลสนับสนุนการตัดสินใจของตน โดยหาข้อมูลจากประสบการณ์ตรง จากการสังเกตและพูดคุยกับเพื่อนบ้านและคนนอกชุมชน จนกระทั่งมีการตัดสินใจเกิดขึ้นอีกครั้ง ผลของการตัดสินใจดังกล่าวทำให้คนในชุมชนแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ หรือ 4 กลุ่มย่อยคือ (1) กลุ่มที่ยังคงใช้นวัตกรรมต่อไป (continued adoption) (2) กลุ่มคนที่เคยปฏิเสธมาแล้ว เปลี่ยนใจมายอมรับนวัตกรรม (late adoption) (3) กลุ่มที่ยังคงปฏิเสธที่จะใช้นวัตกรรม (continued rejection) (4) กลุ่มที่เคยใช้นวัตกรรม ต่อมาเลิกใช้นวัตกรรม (discontinued)

รูปแบบการตัดสินใจดังกล่าวเป็นรูปแบบการตัดสินใจที่เกิดขึ้นหลังจากการตัดสินใจครั้งแรกไปแล้ว (contingent decision) ตามทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (diffusion of innovation) กล่าวคือ เป็นการตัดสินใจด้วยความสมัครใจของคนในชุมชนด้วยตนเองหลังจากการตัดสินใจโดยบุคคลที่มีอำนาจในการบริหารจัดการในชุมชนคือ คุณวันรบ ทั้งนี้เนื่องจากในขณะที่มีการแพร่กระจายนวัตกรรมในช่วงแรกนั้น คุณวันรบเป็นผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการคือมีตำแหน่งเป็นประธานคณะกรรมการชุมชน และเป็นผู้ตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมระยะแห่งแลกดต้นไม้ที่คุณอรุณี ผู้จัดการมูลนิธิศึกษาเอเชีย ซึ่งเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่เกิดและเติบโตในชุมชนเช่นกันเป็นผู้เสนอ เมื่อคุณวันรบตัดสินใจแล้วจึงได้ดำเนินการ

แพร่กระจายนวัตกรรมผ่านช่องทางสื่อต่างๆ โดยไม่บังคับว่าคนในชุมชนจะต้องเข้าร่วม แต่ให้ทุกคนตัดสินใจด้วยความสมัครใจของตนเอง ซึ่งแตกต่างจากผลการวิจัยของมงคล ปิยสิริวัฒน์ (2539) ซึ่งพบว่าการตัดสินใจยอมรับนวัตกรรมน้ำหยดเสริมไอโอดีนของประชาชน อ.บ้านตาก จ.ตาก นั้น ส่วนใหญ่มีการตัดสินใจด้วยตนเองเพียงคนเดียว ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ว่า ลักษณะของนวัตกรรมมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ นวัตกรรมน้ำหยดเสริมไอโอดีน ผลของการใช้นวัตกรรมต้องใช้ระยะเวลา การยอมรับหรือไม่จึงเป็นสิทธิส่วนบุคคล ขณะที่นวัตกรรมขยะแห้งแลกต้นไม้ เป็นนวัตกรรมที่มีผลดีต่อสิ่งแวดล้อมของสมาชิกในชุมชน และสามารถเห็นผลของการใช้นวัตกรรมในระยะเวลาอันสั้น

งานวิจัยเกี่ยวกับนวัตกรรมในประเทศไทยส่วนมาก เป็นงานวิจัยเกี่ยวกับคุณลักษณะของนวัตกรรม และปัจจัยด้านของทางการสื่อสารที่มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรม โดยงานวิจัยที่ทำการศึกษาว่า การยอมรับนวัตกรรมมีขั้นตอนการยอมรับอย่างไรนั้น มีน้อยมาก อย่างไรก็ตามงานวิจัยที่สนับสนุนว่า ขั้นตอนการยอมรับนวัตกรรมของผู้รับสารมีการเปลี่ยนแปลงเป็นลำดับขั้นตามทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมของ Rogers (1995) ได้แก่ งานวิจัยของประวุฒิ เพิ่มทรัพย์ (2540) ซึ่งพบว่าการยอมรับนวัตกรรมอินเทอร์เน็ตของกลุ่มผู้บริหารหนังสือพิมพ์มีระดับการรับรู้ในขั้นนำไปใช้ (implementation stage) 40% ขั้นทบทวนการนำไปใช้ (confirmation stage) 60% กลุ่มพนักงานปฏิบัติการมีระดับการยอมรับอยู่ที่ขั้นสนใจ 14% ขั้นตัดสินใจ 23% ขั้นนำไปใช้ 29% และขั้นทบทวนการนำไปใช้ 34% การที่ผู้บริหารระดับสูงมีระดับการยอมรับสูงกว่าเนื่องจากค่าใช้จ่ายในการติดตั้งอินเทอร์เน็ตและค่าบริการรายเดือนค่อนข้างแพง

จากผลการวิจัยข้างต้น รวมทั้งผลการวิจัยในครั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่า การสื่อสารนวัตกรรมให้บรรลุผลสำเร็จนั้น ก่อนทำการสื่อสารต้องพิจารณาองค์ประกอบขั้นพื้นฐานในการโน้มน้าวใจ (มหาวิทยาลัยมหิดล, สถาบันวิจัยโภชนาการ, ฝ่ายเผยแพร่และสื่อสาร และฝ่ายโภชนาการชุมชน, 2535; อรวรรณ ปิลาธนีโอวาท, 2537) ได้แก่ องค์ประกอบภายในผู้รับสาร คือ ลักษณะทางประชากร ความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมของกลุ่มเป้าหมายที่มีต่อประเด็นที่จะทำการสื่อสาร และองค์ประกอบภายนอกของผู้รับสาร ได้แก่ ความแตกต่างภายในผู้ส่งสาร การวิเคราะห์สถานการณ์ และความแตกต่างของสื่อ องค์ประกอบดังกล่าวนำมาพิจารณาเพื่อใช้ในการวางแผนให้การเผยแพร่วัตกรรมมีระดับการยอมรับสูงนั่นเอง

นอกจากนี้ควรนำหลักการที่จะทำให้วิสัยทัศน์ร่วมกันต่อโครงการรณรงค์ด้านบวกที่เกิดขึ้นจนมีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมขั้นนำไปใช้ยั่งยืนนานตามแนวทางของทฤษฎีสัญลักษณ์เชิงลู่เข้าได้แก่

การสร้างเกราะกำบัง การทุ่มเทระลอกใหม่ และการทวนซ้ำย้ำเตือน มาดำเนินการอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้วิสัยทัศน์ร่วมกันคงอยู่ยั่งยืนนาน

ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

1. จากผลการวิจัยและการอภิปรายผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบหรือปัจจัยที่มีผลให้การแพร่กระจายนวัตกรรมระยะแห่งแรกต้นไม้มันชุมชน 70 ไร่ประสบความสำเร็จได้นั้นมีด้วยกันหลายประการดังนี้

1.1 ผู้ส่งสารเป็นผู้นำทางความคิด (opinion leader) ในชุมชนและเป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือสูง มีลักษณะคล้ายคลึงกับผู้รับสาร (homophily) มีความสามารถหรือความเป็นผู้เชี่ยวชาญ (competent or expertness) และน่าไว้วางใจ (trustworthiness)

1.2 การใช้สื่อเสียงตามสายสามารถสื่อสารที่ตรงกับความสนใจของชุมชน และเผยแพร่แนวคิดไปสู่คนจำนวนมากได้อย่างเหมาะสม

1.3 มีการจัดตั้งแนวร่วมเพื่อเผยแพร่วิสัยทัศน์ร่วมกัน

1.4 คุณลักษณะของนวัตกรรมสอดคล้องกับแรงบันดาลใจ สภาพกายภาพของชุมชนและวิถีชีวิตของคนในชุมชน

1.5 ผู้รับสารมีความคุ้นเคยและมีความเกี่ยวข้องกับสาร เนื่องจากมีการดำเนินงานของโครงการระยะแห่งแรกไซ (ซึ่งมีขั้นตอนการเข้าร่วมโครงการคล้ายคลึงกับโครงการระยะแห่งแรกต้นไม้มัน) ในชุมชนก่อนโครงการระยะแห่งแรกต้นไม้มันมานานกว่า 1 ปี

ดังนั้นผู้ดำเนินการสื่อสารโครงการรณรงค์สามารถนำปัจจัยดังกล่าวไปประยุกต์ใช้หรือเป็นแนวทางในการดำเนินการสื่อสารโครงการรณรงค์อื่นๆได้

2. นวัตกรรมระยะแห่งแรกต้นไม้มันเป็นนวัตกรรมที่สามารถแก้ไขปัญหาล้างแ้วดล้อมและปัญหาสังคมได้ในระดับหนึ่ง จึงควรได้รับการส่งเสริมให้มีการแพร่กระจายในชุมชนอื่นๆอีกต่อไป อย่างไรก็ตาม ปัญหาที่พบว่าเกิดขึ้นได้จากการแพร่กระจายนวัตกรรมนี้ระยะหนึ่งคือ ปัญหาเรื่องที่ดิน การขังและให้ราคาขาย รวมทั้งความคงทนของต้นไม้มันที่นำมาให้แลก ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะคือ ถ้าผู้เผยแพร่ นวัตกรรมมีที่ว่างสำหรับการเพาะปลูกต้นไม้มัน ผู้เผยแพร่ นวัตกรรมน่าจะได้ทำการเพาะพันธุ์หรือแพร่พันธุ์ไม้มันด้วยตนเอง ซึ่งสามารถประหยัดต้นทุนในการซื้อต้นไม้มัน และมีผลให้ราคาต้นไม้มันไม่แพงมากนัก จึงมีผล

สืบเนื่องไปถึงวิธีการชั่งและตวงราคาขายคือ ยังอาจชั่งและตวงราคาคงเดิม แต่ชาวบ้านจะได้รับตันไม้ดีขึ้น ราคาไม่แพง ส่วนกรณีปัญหาเรื่องที่ถูกนั้น เมื่อดำเนินการสื่อสารไประยะหนึ่งแล้ว ควรมึนนวัตกรรมที่เป็นทางเลือก ซึ่งเป็นนวัตกรรมที่ดัดแปลง (re-invention) แต่ยังมีแนวคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมไว้ เช่น นำขยะแห้งมาแลกแชมพู น้ำยาซักผ้า น้ำยาล้างจาน ซึ่งไม่มีสารตกค้างที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม

3. การจัดตั้งแนวร่วมเผยแพร่วิสัยทัศน์ร่วมกันนับเป็นกลยุทธ์ที่สำคัญที่มีผลต่อการเผยแพร่ นวัตกรรมได้สำเร็จ โดยใช้เฉพาะการตั้งแนวร่วมสร้างกระแสในรูปแบบของกิจกรรมเสริมโครงการ ธรณรงค์ เช่น วาดภาพ ระบายสี การแสดงบนเวทีของเด็ก ที่มีผลต่อการบรรเทาปัญหาอื่นๆ เช่น ความ ก้าวร้าว การแพร่ระบาดของยาเสพติด ได้พอสมควร

4. เมื่อทำการเผยแพร่ นวัตกรรมประสบความสำเร็จแล้ว การทำให้จิตสำนึกคงอยู่อย่างยั่งยืน จำเป็นต้องดำเนินกิจกรรม การสร้างเกราะกำบัง การทุ่มเทระลอกใหม่ และการทวนซ้ำย้ำเตือน มิฉะนั้น ความเชื่อมั่นต่อวิสัยทัศน์ร่วมกันจะลดน้อยถอยลงจนถึงขั้นละทิ้งจิตสำนึกไปในที่สุด

5. ภาพลักษณ์ของผู้ทำการเผยแพร่มีผลต่อความสำเร็จของการเผยแพร่ นวัตกรรม ดังนั้นแม้ว่า นวัตกรรมจะเผยแพร่จนเป็นที่ยอมรับจนถึงระยะสืบทอดจิตสำนึกและมีทัศนคติด้านบวกต่อ นวัตกรรม แล้วก็ตาม ผู้ทำการเผยแพร่จะต้องสร้างความผูกพันกับชุมชนและดำเนินกิจกรรมเพื่อรักษาจิตสำนึกให้ ยั่งยืนอย่างสม่ำเสมอ

ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย

1. ปัญหาระหว่างการเก็บข้อมูล เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ พยายามเก็บข้อมูลให้ได้ข้อมูลที่มีลักษณะของข้อมูลจากมุมมองของคนในชุมชน (emic) ให้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้ แต่เนื่องจากช่วงเวลาที่ทำการเก็บข้อมูล ชุมชน 70 ไร่มีปัญหาการแพร่ระบาดของยาบ้าอย่าง รุนแรง ดังนั้นจึงมีปัญหาเรื่องความปลอดภัย บุคลิกของผู้วิจัยได้มีส่วนช่วยให้รอดพ้นอันตรายได้ เนื่องจากคนในชุมชนส่วนมากเข้าใจว่าผู้วิจัยเป็นแพทย์ อย่างไรก็ตามระยะเวลาที่ใช้ทำความคุ้นเคยกับชาว บ้านเป็นสิ่งจำเป็นและสำคัญมากต่องานวิจัยในชุมชนแออัด เนื่องจากคนในชุมชนแออัดมักไม่ไวใจคน นอก ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูล 2 เดือนจึงยังค่อนข้างน้อยสำหรับรายละเอียดของข้อมูลที่ยังมี โอกาสได้รับเพิ่มเติมได้อีก

2. กลุ่มตัวอย่างที่เป็นกลุ่มแม่บ้านในชุมชน 70 ไร่ส่วนมากเลี้ยงบุตรด้วยตนเอง ดังนั้นในการ สทนากลุ่มจึงมีความจำเป็นต้องนำบุตรมาด้วย ทำให้มีผลต่อสมาธิของผู้เข้าร่วม สทนากลุ่มมากพอควร

3. ในระยะแรกของการดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจาก มุลินธิศึกษาเอเชียนัดผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มให้ แต่เมื่อถึงวันเวลานัดพบว่า ชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือ หรือมุลินธิยังไม่ได้นัดชาวบ้านหรือไม่มีสถานที่ให้ทำการสนทนากลุ่มได้ (บางครั้งมุลินธิให้ใช้สถานที่ บริเวณหน้าห้องสมุดซึ่งมีเสียงดังอีกที่กกร็กรโครมจากเสียงดนตรีที่เวทีการแสดงของเด็กๆ) ผู้วิจัยต้องแก้ไขเหตุการณ์เฉพาะหน้าโดยออกเดินสำรวจชุมชนและนัดชาวบ้านด้วยตนเอง หรือหาสถานที่เองเช่น ปู่ เสือได้ร่วมไม้หน้ามุลินธิดวงประทีป

4. การที่คนในชุมชนแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ผู้วิจัยต้องวางตัวเป็นกลางให้มากที่สุดในการสนทนา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ขณะที่โครงการรณรงค์ขยะแห้งแล้งต้นไม้ดำเนินการอยู่นั้น โครงการรณรงค์ขยะแห้งแล้งไข้อย่าง คงดำเนินการควบคู่กัน ดังนั้นผลของโครงการด้านปริมาณขยะในชุมชนจึงไม่ชัดเจนว่ามาจากโครงการ โด ดังนั้นการวิจัยจึงควรจะทำการศึกษาเปรียบเทียบการสื่อสารโครงการรณรงค์ขยะแห้งแล้งไข และ ขยะแห้งแล้งต้นไม่ว่ามีความเหมือนหรือความแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร รวมทั้งมีความสัมพันธ์กันมาก น้อยเพียงใด โดยเพิ่มการสนทนากลุ่มผู้เข้าร่วมโครงการรณรงค์ขยะแห้งแล้งต้นไม้ขยะแห้งแล้งไขด้วย

2. การเก็บข้อมูลโดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพในชุมชนแออัดควรมีผู้ช่วยวิจัยที่เป็นบุคคลใน ชุมชนตั้งแต่ระยะแรกของการเก็บข้อมูล เพื่อให้สามารถสร้างความคุ้นเคย และไว้วางใจระหว่างผู้วิจัย กับคนในชุมชนได้เร็วยิ่งขึ้น

3. เพื่อให้ทราบปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของโครงการรณรงค์ขยะแห้งแล้งต้นไม้ชัดเจนมาก ยิ่งขึ้นจึงน่าจะมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบความสำเร็จของโครงการรณรงค์ขยะแห้งแล้งต้นไม้ที่ได้ ดำเนินการในชุมชนอื่นๆอีก 2-3 ชุมชน

4. เสียงตามสายเป็นช่องทางการสื่อสารที่สามารถสื่อสารได้สอดคล้องกับความสนใจของแต่ละ ชุมชน และเป็นช่องทางการสื่อสารที่กลุ่มเป้าหมายไม่สามารถหลีกเลี่ยงการรับฟังสารได้ ดังนั้นจึงน่า จะได้มีการศึกษาวิธีการใช้สื่อเสียงตามสายอย่างมีประสิทธิภาพของโครงการรณรงค์

บทสรุป

จากการวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปได้ว่า การทราบจิตสภาวะและวิถีทัศนวิสัยร่วมกันของกลุ่มเป้าหมายในประเด็นที่จะทำการสื่อสารสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการสื่อสารโครงการ รณรงค์ และการสื่อสารในบริบทอื่นๆ ที่ต้องการการมีส่วนร่วม ทั้งนี้ ผู้ดำเนินการสื่อสารต้องสามารถ

สร้างจินตสภาวะ และวิสัยทัศน์ร่วมกันที่สื่อความหมายด้านบวกให้แพร่หลายในกลุ่มเป้าหมาย โครงการ
รณรงค์หรือการสื่อสารครั้งนั้นจึงจะประสบผลสำเร็จได้